

Lärohandledning för gymnasiet – statare

En statare var en gift jordbruksarbetare som fick en stor del av sin lön i så kallad stat, d.v.s. i naturaförmåner i form av spannmål, mjölk, vedbrand. De bodde ofta i statarlängor eller små torp på godsägarens mark. Systemet infördes på 1700-talet och avskaffades 1945 då ren kontantlön infördes. Oftast anställdes statarna på ettåriga kontrakt och den sista veckan i oktober var årligen den vecka då statarna hade möjlighet att byta anställning. Denna vecka kom att kallas slankveckan och det var då vanligt med flyttlass på vägarna.

Den stat som statarna fick i naturaförmån gjorde ingen skillnad på hur många barn som fanns i familjen. Kvinnorna erhöll vanligen ingen lön utan förväntades ta hand om mjölkningen av korna. Ett mycket slitsamt arbete på storgodsen som ofta kallas den vita piskan.

En starkt bidragande orsak till statarsystemets avskaffande var den teknikutveckling som skedde inom jordbrukssektorn under 1940-talen. Med traktor och skördetröskor minskade behovet av hästar och arbetskraft samtidigt som teknikkunnande efterfrågades.

Statarnas bostäder var ofta mycket undermåliga och detta kom att debatteras flitigt i media under perioden. Inte minst reportagen om *Lort-Sverige* som Lubbe Nordström genomförde visade på ett Sverige i behov av reformer inom området. Bostadsfrågan blev en konkret stridsfråga mycket på grund av att förändringar i hälsovårdsstadgan kom att omfatta riktlinjer för hur en bostads lägsta nivå borde vara. Detta utgjorde bakgrunden för de bostadsbesiktningar som finns dokumenterade här och som genomförts av kommunalnämnden och provinsialläkaren var för sig. Med dessa som underlag fördes förhandlingar mellan Lantarbetareförbundet och arbetsgivarna på de stora jordbruken men med svagt resultat.

Källmaterial

Bostadsinspektioner

Två stycken bostadsinspektioner genomförda på samma ort. Den första 1938 genomförd på kommunalnämndens uppdrag och den andra från 1939 genomförd av provinsialläkaren på orten. I handlingarna beskrivs situationen i nio stycken hushåll. Beskrivningarna kompletterar varandra och ger en god inblick i bostadsförhållandena för statarfamiljerna vid den givna orten.

Arrendekontrakt

Ett arrendekontrakt från februari 1938 med giltighet fram till 1941. Avtalet visar ingående statarens skyldigheter och ekonomi angående bostaden och arrendet. Arrendekontraktet är handskrivet men återges också i transkriberad form för ökad läsbarhet.

Kollektivt löneavtal samt protokoll

Kollektivt löneavtal för jordbruksarbetare mellan Örebro läns lantarbetareförening och Närkes distrikt av Svenska Lantarbetareförbundet, dvs. Kollektivavtal för Jordbruksarbetare i Närkes distrikt under perioden 1/11 1938 – 31/10 1939. Avtalet anger de naturaförmåner som ingick i den s.k. staten, minimilönen för manlig arbetskraft (även för månads och timanställda), minimilönen för kvinnlig arbetskraft, ersättning för mjölkning på ackord och särskilda ersättningar. Handlingen är särskilt intressant ur ett genusperspektiv.

Protokoll från 1942 års löneförhandling mellan Lantarbetareförbundets avdelning 173 Vedeavåg och ett bruk som visar hur kollektivavtalen kom att ligga till grund för löneförhandlingarna.

Protokoll från 1944 där Lantarbetareförbundets förtroendeman Gunnar Sträng förhandlar med representanter från Billeruds och Borgsviks AB angående de avtalsförändringar för 1944-45 som anger att kategorin "arbetare med bostad och bränsle" helt fallit bort, vilket visar att statarsystemet nu upphört.

Tidningen Lantarbetaren

23 november 1938 skriver tidningen Lantarbetaren utifrån bostadskongressen att Lort-Sverige måste försvinna. I artikeln framhålls många av de statliga ansatser som senare kommer att realiseras i form av t ex barnrikehus och arbetarsmåbrukslån.

Moder Sveas Socialkontor växer

En humoristisk illustration från 1938 får symbolisera några av de reformer som infördes för att förbättra under 30-talet. Hämtat ur tidningen Lantarbetaren 1938.

Fotografier

Fotografier är också källmaterial. I detta fall är fotografierna från 1930-talet och från ett statarjordbruk.

Kursmål som är relevanta för materialet

Historia 1a1

- Historiskt källmaterial som speglar människors roll i politiska konflikter, kulturella förändringar eller kvinnors och mäns försök att förändra sin egen eller andras situation. Olika perspektiv utifrån till exempel social bakgrund, etnicitet, generation, kön och sexualitet.
- Tolkning och användning av olika slags källmaterial.

Historia 1a2

- Olika historiska frågeställningar och förklaringar kring långsiktiga historiska förändringsprocesser i ett kronologiskt perspektiv som speglar både kontinuitet och förändring, till exempel befolkningsutveckling, statsbildning, jordbrukets utveckling och olika syn på människors värde, på makt och på könsmönster.
- Historiskt källmaterial som speglar människors roll i politiska konflikter, kulturella förändringar eller kvinnors och mäns försök att förändra sin egen eller andras situation. Olika perspektiv utifrån till exempel social bakgrund, etnicitet, generation, kön och sexualitet.
- Kritisk granskning, tolkning och användning av olika slags källmaterial utifrån källkritiska kriterier och metoder.

Historia 1b

- Historiskt källmaterial som speglar människors roll i politiska konflikter, kulturella förändringar eller kvinnors och mäns försök att förändra sin egen eller andras situation. Olika perspektiv utifrån till exempel social bakgrund, etnicitet, generation, kön och sexualitet.
- Kritisk granskning, tolkning och användning av olika slags källmaterial utifrån källkritiska kriterier och metoder.

Historia 2a

- Granskningar och tolkningar av historiskt källmaterial, till exempel arkivmaterial, pressmaterial och databaser, som utgångspunkt för behandling av historiska frågeställningar.
- Hur historia används inom olika kulturformer. Betydelsen av olika historiska teman inom olika genrer, till exempel film, litteratur och musik samt inom olika former av ungdomskultur.

Historia 2b

- Granskningar och tolkningar av historiskt källmaterial, till exempel arkivmaterial, pressmaterial och databaser, som utgångspunkt för behandling av historiska frågeställningar.
- Hur historia används inom olika kulturformer. Betydelsen av olika historiska teman inom olika genrer, till exempel film, litteratur och musik samt inom olika former av ungdomskultur.

Historia 3

- Olika metoder för att söka, bearbeta och sammanställa historiskt källmaterial, till exempel genom arkiv, muntlig historia eller digitala media.
- Källkritiska och metodiska problem förknippade med behandlingen av olika typer av historiskt källmaterial inom till exempel politisk historia, socialhistoria eller miljöhistoria.
- Hur undersökningar baserade på primärkällor utifrån en formulerad historisk frågeställning genomförs samt hur resultatet kan sammanställas, presenteras och ventileras.
- Hur historia används inom kulturarvssektorn, till exempel arkiv, bibliotek och museer utifrån ett regionalt eller lokalt perspektiv.